

Zažít dech univerzitní tradice

Když mi bylo pět let, vzala mne maminka do Divadla 5. května (dnes Státní opery) na Lazebníka Sevillského. Seděli jsme uprostřed první řady. Zmocnil se mne jas a třpyt, pamatuji si dodnes, co znělo i nač jsem se díval. Tato závrať mne jímá podnes – a touha ji neztratit, souznít.

TEXT — JAROSLAV STRÍTECKÝ

O ztraceném jazyku Stvořitelově

Babičku z matčiny strany jsme měli v Praze. Ač česky neuměla ani slovo, směla tam zůstat, protože se po celý protektorát prohlašovala za vdovu po českém důstojníkovi a nepřijala výhody národnosti německé. Naši obětavě dbali, aby náš rozhled byl širší než za humna, a brávali nás do Prahy co nejčastěji nejen k babičce, ale také za kulturou. Do divadel jsme chodívali někdy i dvakrát denně, též na koncerty do Obecního domu. Maminka nás dokonce brala i na mistrovství republiky v atletice. Byl jsem hrdý, že jsem jel stejnou tramvají jako běžec středních tratí Jungwirth, Zátopka a jeho Danu jsem viděl mnohokrát, též koulaře Skoblu a mnohé další borce.

Rodiče byli venkovskými učiteli. Do Českého Meziříčí, mé rodné obce, se dostali ze Slovenska v roce 1939, tatínek napřed jako varhaník k hudbymilovnému děkanovi Václavu Buřilovi, na jeho přímluvu pak i na místo učitelské. Pan děkan říkával, že jakmile mi narostou delší nožičky, dá mne vyučit na varhany, aby měl tatínek zastání. Rodiče snad jako by tušili, co přijde, dali mne raději na housličky. Tatínek nechal u Pilaře udělat čtvrtky a přihlásil mne do hudební školy v Opočně. Chodil jsem k panu učiteli Dušanu Vrchoslavovi a k řediteli Josefu Vedlichovi, Kociánovu žákovi.

Brzy jsem vystupoval v opočenském Kodymově domě a v náchodském hotelu Beránek, v Čáslavi nebo ve Vrchlabí a vždycky jsem dostal kytku. Jak jsem rostl, kytic ubývalo. Zato jsem záhy směl s učiteli a půvabnými učitelkami hrát v Opočenském komorním sdružení

a ve školním smyčcovém kvartetu, to už na tříčtvrtky a záhy na housle celé, o sto let starší než já, od pražského houslaře Kulíka.

Opočno znamenalo pro mne okouzlení. Když přítel Karel Růžička, v královéhradecké hudební škole své tety Serbouskové

spolužák Václava Snítla, zahrál Rafaelu Kubelíkovi, pozval ho Kubelík na pražskou konzervatoř. Karel se od opočenského kouzla nedokázal odpoutat a do Prahy neodešel. Dnes tomu rozumím, i jeho litéřivé zahořklosti z koloběhu všedních dnů na maloměstské Lidušce.

Přece jen trochu práce

Maturita pro nás v tu chvíli neznamenala počátek, nýbrž konec poezie let pubertálních.

Mně ale zůstal ten rossiniovský jas a třpyt a s ním touha jít dál a jednou snad zasednout do operního orchestru a čínorodě se jeho kouzlení zúčastnit. Byl jsem přijat na brněnskou konzervatoř do houslové třídy Josefa Doležala, koncertního mistra brněnské Státní filharmonie, a zároveň na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity. Konzervatoř měla status školy střední, univerzita vysoké. Doufal jsem, že obojí půjde spojit, ale protože jsem tehdy v Brně nikoho neznal, zůstalo při vysvětlení, že dělnická třída mi nebude platit školy dvě, nýbrž jen jednu a že i za to jí mám být vděčný. Bohumír Štědroň později litoval, že se o tom nedozvěděl dřív, že by se snad s tím bylo dalo něco dělat. A tak jsem se stal vysokoškolským studentem hudební vědy a dějepisu.

Ač jsem po rossiniovském jasu a třpytu nikdy nepřestal toužit, pro tu chvíli znamenalo to konec naivního muzicírování a proměnu snivých šínovských knedlíků, jak jsem říkal výuce harmonie. Na konzervatoři se ty knedlíky musely prý

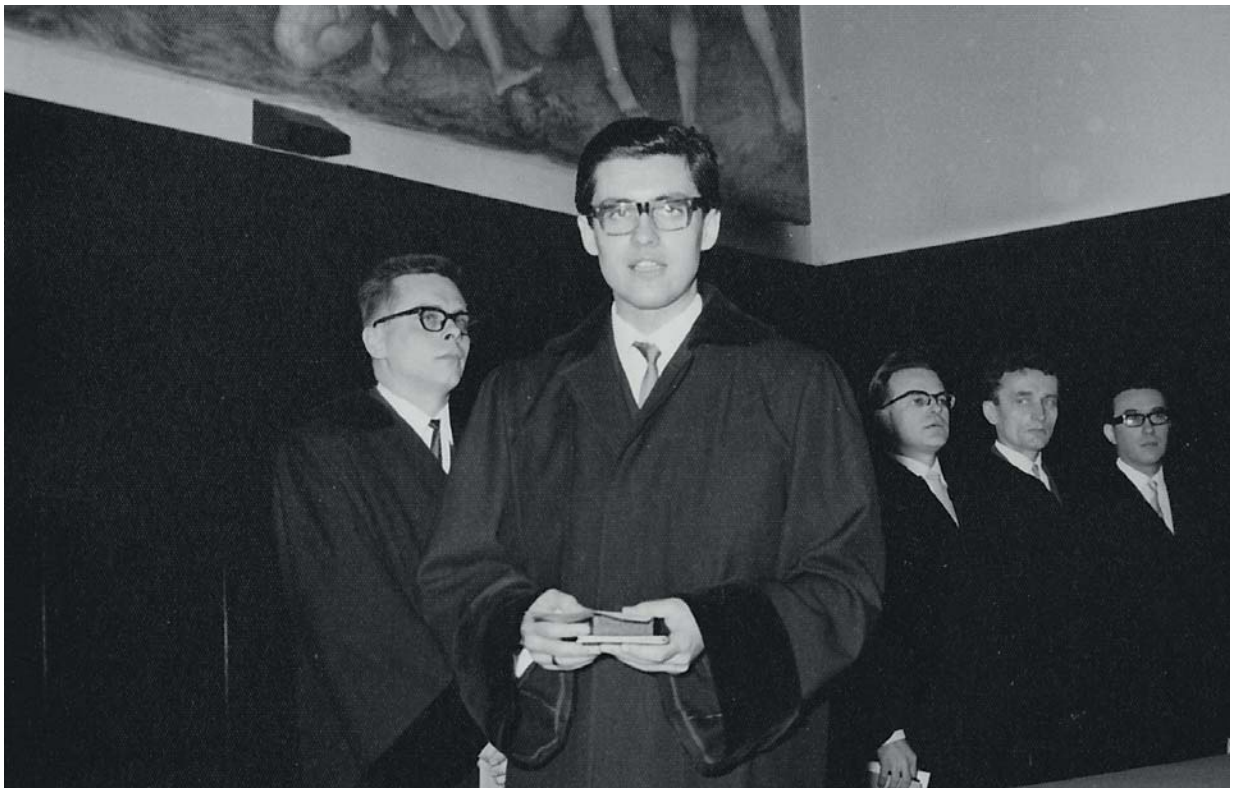
i stínovat. Zlom však neměl jen negativní stránku. Probudil ve mně touhu pochytit systém za jevy, hudebními i dalšími. Právý jazyk za promluvy. Až po létech jsem se dočetl u Jacquese Derridy, že se tak sháníme po textu za textem, po jazyce Stvořitelově, a že nejlépe uděláme, budeme-li jej pokládat za ztracený.

Křeslo, na němž seděl Šostakovič

Na hodiny harmonie jsem chodil sám, spolužák Svaťa Bimka absolvoval klarinet na konzervatoři, takže byl osvobozen. Docent a zakrátko pak i univerzitní profesor Zdeněk Blažek byl ředitelem konzervatoře a zval si mne k hodinám do ředitelny (dnes je to sborovna) už na šestou, abych mu nenarušil zavedený denní program. Školu vedl velmi svědomitě. Chodíval na přehrávky, znal každého žáka a věděl, jaké kdo dělá pokroky. Zdeněk Blažek byl učitel laskavý, s úsměvem mi odpustil, že jsem jednou zaspal a na hodinu nepřišel. Těšil jsem se, až se dostaneme ke kontrapunktu, fascinovala mne tehdy vokální polyfonie. Blažek se každou chvíli nad notami rozradoval, jaké že nám to dělá skvělé harmonie.

Přednášky profesora Racka, to byl obřad. Dýchala z nich tehdy vzácná univerzitní noblesa. Byly monotematické, nikoli však úzce hudebněhistorické. Otevíraly širší obzory dějinné, kulturní, myšlenkové i metodologické. Rok jsme byli posluchači jen dva, já a Svatopluk Bimka; až o rok později přibyl další ročník muzikologů s Milošem Štědroňem, Jindrou Bártovou (tehdy Ruličkovou) a šesti dalšími, Jiří Fukač se vrátil z vojny, a tak se poloprázdná katedra opět trochu zalidnila. Pan profesor nás dva oslovoval „chlupci zlatí“. Po přednáškách jsem jej směl doprovázet přes Lužánky a Schodovou domů, což předtím bylo dovoleno jen Rudolfu Pečmanovi a Jiřímu Fukačovi. Doma mi pan profesor ukázal křeslo, na němž seděl Šostakovič a vypytał se na Janáčka.

Bohumír Štědroň mi připadal hrozivý a dobrotivý zároveň. Brzy jsem pochopil, že hrozivě jen vypadá. Špatně snášel nejistotu svého služebního postavení. Byl vynikající hudebník. Přes nesporné životní dílo dočkal se profesury až krátce předtím, než byl poslán do penze. Jako mladíci bývali jsme zuřivými diskutéry. Necháпали jsme, v jaké je tísní, a tak nám jeho reakce na naše

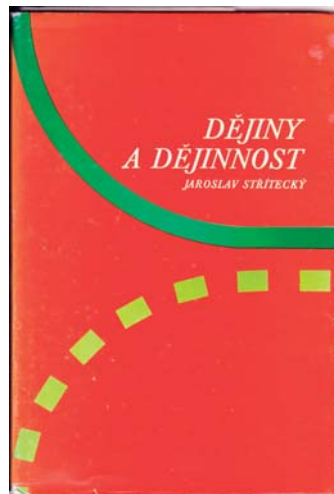

PhDr. Brno 1966

nápady připadávaly neobratné. Jednou mne vyhodil ze semináře s křikem, že jsem drzý formalistický klacek. Právě za mnou přijela maminka a šli jsme do opery – a tu potkáme Bohumíra Štědroně. Krve by se ve mně nedořezal, co řekne mamince. Přátelsky ji pozdravil a potěšil ji, že má nadaného syna, po dopolední seminární bouři ani stopy.

Neživěji mi zůstal v paměti Štědronův seminář o *Její pastorkyni*. Byl dvousemestrový a nad notami jsme seděli sami dva. Štědron měl dar konkrétní analýzy. Nebyla bezkrevná. Hojně jsme vykřikovali a zpívali, chvílemi profesor rozbouřil klavír. Dozvěděl jsem se o tolika hudebně dramatických souvislostech a také je procítil, že se mnou vlastní děti odmítají na *Pastorkyňu* chodit, protože se pokaždé rozbrečím.

U Rudolfa Pečmana jsme hodně poslouchali nahrávky, také jsme s ním cestovali po exkurzích. Dovedl nás dokonce do Domažlic k Jindřichu Jindřichovi. Staříčský umělec vyprávěl o svém životě a umění, na Emu Destinovou dojatě vzpomínal, jako kdyby ji od klavíru naposled byl viděl včera odpoledne. Pečman byl asistentem velmi kamarádským, uměl však i přísně a přesně úřadovat. Dodnes jsem rád, že Brahms napsal jen čtyři symfonie: dvakrát jsem nepřišel na přehrávky a Pečman mi za pokání

uložil do týdne přinést rozbor všech Brahmových symfonií.

Mistře, konečně jdete!

Jsem jeden z mála Čechů své generace, kteří se osobně setkali s Romanem Jakobsonem. Stalo se to takto: jednou podvečer, už se stmívalo, seděl asistent Pečman u svého stolu v seminární knihovně a zamyšlen pokuřoval z dýmky, já povměda se plazil po knihovním žebříku, jinak nikde nikdo. Kdosi tiše zaklepal, vstoupil nenápadný mužiček a Rudi jej halasně uvítal: „Mistře, konečně jdete!“ A začal ukazovat, které zásuvky nejdou

dobře zavřít, která dvířka otevřít a co se zkroutilo. Racek mu nařídil, že má sehnat truhláře, aby opravil starý nábytek ještě z poválečné konfiskace, což po vítězství socialismu v naší vlasti nebyl úkol snadný. Když se Rudolf uprostřed halasné promluvy potřeboval nadechnout, příplešlý mužiček tiše pravil: „Já jsem, prosím, Roman Jakobson“ a že by rád navštívil bývalé kolegy. Bývalí kolegové brněnští i pražští náhle onemocněli chřipkou. Jediný

prof. Karel Krejčí (1904–1979) chřipku nedostal a s Jakobsonem se v Praze sešel. Brněnská *Rovnost* psala, že jsme sice pro mírové soužití, ale nepředstavujeme si je jako diverzní návštěvu kosmopolitního Američana Romana Jakobsona. Coby kladný příklad uvedl list návštěvu amerického umělce s opičkami, který baví naše pracující ve Varieté Rozmarýn. Ty Boží mlýny! Nakonec se ukázalo, že špiónem není proslulý lingvista, nýbrž onen umělec, kterého příslušníci chytli, když fotografoval brněnské letiště.

Na Jakobsona jsme pak se staršími kolegy vzpomínávali v Akademické kavárně, kde před válkou často sedával. Bývalo nabito. A když se Pečmánkovi obsluha zdála pomalá, volával: „Pane vrchní, chci jít a pít!“. Slavné místo, veselá srdce naší fakulty, zaniklo s osvobozením naší vlasti od sovětské nadvlády. Proměnilo se v podivný obchod se starožitným nábytkem, prý pračku na peníze.

Nejen v *Akademické kavárně* potkávali jsme dnes už legendární velikány. Na studentské vědecké konferenci přednesl jsem příspěvek *Řeč a hudba*. Staříčkův docent Alois Gregor, který kdysi učival mého tatínka na reálce na Antonínské, pravil, že takové složitosti na studentskou vědeckou konferenci nepatří. Profesor Ohnesorg byl naopak potěšen a doporučil mi četbu Weingarta a dalších pražských strukturalistů, načež svým pisklavým tenorem začal ječet profesor František Trávníček, tehdy náš rektor: „Soudruhu, neposlouchej soudruha! Čti I. P. Pavlova!! Tam je všechno!“

Téma řeč a hudba mne zajímat nepřestalo, nakonec je profesor Racek přijal i jako diplomní práci. Štědroň proti tomu nic neměl, doporučoval mi však téma *Janáček – hudební kritik*.

O hudebním krásnu

Udivovalo mne, jak komplikovaně čeští muzikologové diskutovali o tajemství Janáčkových nápěvků mluvy. Pod tlakem ideologických fikcí o socialistickém realismu v hudbě to málem vypadalo, jako by šlo o přeměňování hudby ve slova a naopak. Mnozí se pokoušeli sestavit dle Borise Asafjeva slovník slov hudebních. Otakar Hostinský měl štěstí, že byl wagnerián a smetanovec; na jeho estetický formalismus se velkoryse pozapomnělo. V duchu třídně frontového uvažování v nesmiřitelných protikladech

V Tatrách

Udivovalo mne, jak komplikovaně čeští muzikologové diskutovali o tajemství Janáčkových nápěvků mluvy. Pod tlakem ideologických fikcí o socialistickém realismu v hudbě to málem vypadalo, jako by šlo o přeměňování hudby ve slova a naopak.

Souboj ducha s hmotou, vpravo prof Fryčer, na Cíkháji 1970

se Durdík směl vyskytovat okrajově leda jako trapný antipod pokrokového Hostinského. Roberta Zimmermanna nakonec nahradil jeho český jmenovec Jára, Eduard Hanslick – přestože proti Smetanovi nenapsal ani řádku – byl Nejedlému podezřelý, že v chlapecském věku namáčel spolužáku Bedřichovi vlasy do inkoustu. S radostí jsem přijal nabídku Mileny Černošské, abych pro Supraphon přeložil a výkladovou studii doprovodil knížku Eduarda Hanslicka *O hudebním krásnu* (1973). Tuto dráhu dovršil jsem po létech umělecky, když jsem v Rudolfinu u příležitosti výstavy o socialistickém realismu zaspíval úlohu vedoucího schůze v Šostakovičově jednoaktovce *Protfomalistický ráječek* (*Antiformalističeskij Rajok*).

Kolik stála ovce za krále Holce

Také na historii jsem ještě zažil dech univerzitní tradice. U proslulého profesora východoevropských dějin Josefa Macůrka četli jsme pramenné texty o pobaltském obchodu. Orientalista Josef Kabrda vyprávěl o Osmanské říši (a také o tom, že jako vysokoškolační nemáme hrát lidový mariáš, nýbrž noblesní taroky). Od externisty Dřímala jsem se dozvěděl, kolik za krále Holce stála ovce i leccos jiného (šlachovitý muž nám imponoval, že prý jako důstojník naší zahraniční armády velel tankům).

Josef Válka se věnoval feudálnímu velkostatku za druhého nevolnictví, avšak habilitoval se prací o Františku Palackém. Pomocné vědy historické učil mladý Miloš Rejnuš, historik, ale také úspěšný dramatik. Profesora Šebánka jsem znal ze sauny, vyprávěl, jak v mládí chodil na housle k Otakarovi Ševčíkovi, stálo prý to pokaždé pětikorunu; ve vysokém věku vypadal jako vznešeně mužný model pro Leonarda.

Raně středověkým dějinám a dějinám historiografie nás učil Jaroslav Kudrna. Obdivoval jsem jeho knihu a barbarských zákonících a brzy též jeho studie hegelovské. Rychle a rád jsem se stal jeho žákem a on se pak také o mne postaral. Na

Svukem Frantiskem při partii šachu, 2012

hudební vědě dlouho nebylo místo, mohl jsem přihlásit do konkursu na zvukového režiséra v rozhlase, jinak široko daleko nic. Kudrnovi se podařilo zajistit mi interní aspiranturu na historii a hlavně stipendijní pobyt na Ústavu evropských dějin v Mohuči.

Adorno

Tam jsem prožil léta 1967–1968. Měl jsem štěstí hned dvojnásobné. Mohl jsem si snadno zachovat odstup od víru událostí domácích a zároveň zblízka pozorovat novolevicovou vlnu západoněmeckou a pařížskou. Obojí se zdálo protikladné, v mladé generaci však šlo o vzpouru proti otcům, tu i tam. Nadšeně jsem jezdil do Frankfurtu na Adornovy přednášky a na seminář estetický. Přednášky byly brilantní, stylisticky vytříbené v adornovském stylu, kterému ne snadno přivykali čtenáři, tím obtížněji pak posluchači. Adorno často hovořil o Walteru Benjaminovi – a já mu nerozuměl. Podnítilo mne to ke studiu Benjaminových textů. Našel jsem v nich zalíbení a později mne Růžena Grebeníčková pozvala, abych pro české čtenáře napsal stať do jejího benjaminovského výboru *Dílo a jeho zdroj* (překlad Věry Saudkové, Odeon 1979).

V Adornově semináři jsme četli Hegelovu *Estetiku*. Postup byl podobný, jako když jsme s Kudrnou četli Hegelovu *Filosofii práva*. Postupovalo se věta za větou, žádná povšechná postřehologie, nýbrž starokantorsky prostá věcnost. Vždy slovo od slova jedna nebo dvě věty, maximálně kratičkový odstavec – a výklad. Adorno zářil, odkrýval vztahy a souvislosti, pozorně reagoval i na hlasy studentské. Náhle mu zajiskřily oči, a to jsme

už věděli, že našel aforistické shrnutí. Dodnes si pamatují jeho větu, že za absurditou Beckettova *Godota* netkví hluboké tajemství, nýbrž pláč se suchýma očima nad tím, že jednotlivé už neexistuje. Když jsem se později zdokonaloval ve francouzštině, používali jsme právě text Beckettův: obsahuje nikoli rafinovaně skryté záhady, nýbrž běžné mluvní fráze a vžitá klišé, pointované pouhou obměnou nejvýznamovějšího slovesa. Příklad: „...a co kdybychom šli do kina?“ – „...a co kdybychom se oběsili?“

Dějiny a dějinnost

U Kudrny jsem obhájil diplomní práci o Georgu Gottfriedu Gervinovi. Jako aspirant měl jsem pokračovat ve studiu německého liberalismu, a to na díle Wilhelma Diltheye. Nadchlo mne, že Dilthey byl skvělý historik s významnými přesahy estetickými a filozofickými a metodologickými. Odtud vedly mé dvě cesty: jedna ke Kantovi přes něj pak k filozofii jazyka, druhá k Heideggerovi. Obojí mne nadlouho (částečně k nelibosti Kudrnově) pohltilo. Nestačilo mi historickokritické začlenění Diltheyova odkazu, zajímal mne věcný smysl jeho filozofování a historizování. Tedy jak to vskutku je. Vzešla z toho knížka *Dějiny a dějinnost* (Brno 1983) a řada sond a studií.

To vše mi přirozeně otevíralo kulturní svět německé klasiky a romantiky a s tím i širší obzory literární. Dík Boženě Kosekové a Hanušovi Karlachovi začal jsem lektorovat německou literaturu pro nakladatelství Odeon a brzy i pro nakladatelství další.

Na brněnskou katedru sociologie jsem byl odložen, když učiliště filozofické začalo být rozkulačováno a sociologii hrozil zánik. Učil jsem dějiny sociálních teorií a dějiny sociologie, též sociologii kultury. Brněnská katedra se tehdy stala sbírkou zapomenutých čertů v předpekli, trvale ohrožených vyhazovem. Bylo mi mezi nimi velmi dobře.

Probuzené historické vazby

V devadesátém roce jako by se probudily historické vazby, začali jsme se intenzivně družít zvláště se sousedy za Di-entstbierem a Genscherem přestříženou železnou oponou. Nový rektor Milan Jelínek nás vozil na setkání do Rakouska, a to nejen do Vídně. V Laa an der Thaya se konala konference za přítomnosti československé velvyslankyně Magdy Vašáryové a rakouského vicekancléře Erharda Buska. Politické zdravotice se protáhly a pořadatelé diskretně požádali prof. Sturzhe (Vídeň) a mne, abychom své učené referáty zkrátili. Okouzlující Magda Vašáryová – znal jsem ji jen z kina – přeložila nohu přes nohu – a já nechal svůj připravený text ležet a začal hovořit jen pro ni. Nevím, zda si toho všimla. Mé řeči si však všiml přítomný vicekancléř a při obložených chlebičcích mi řekl, že by mne rád viděl na některé rakouské universitě. Že je sice ministrem pro vědu a vysoké školy, ale ve Vídni že by jej neposlechli, tak jestli bych nechtěl do Salzburgu. A tak jsem se brzy stal hostujícím profesorem na Ústavu pro sociologii kultury v Mozartově městě a brzy potom i v Innsbrucku a též vědeckým stipendistou na *Institut für Kulturwissenschaften* ve Vídni.

Po návratu do Brna vrátil jsem se nakonec na Ústav hudební vědy a konal výběrové přednášky a semináře. Měl jsem radost, že na ně chodili a v seminářích aktivně pracovali posluchači a aspiranti různých oborů. S touto činností chtěl jsem se rozloučit přednáškou *Faust před Goethem u Goetha a po Goethovi*. Bylo mi dopřáno konat ji jen dvakrát. Vše další zarazil zlovir koronáč. Měl jsem větší štěstí než generační druh Jan Vodňanský, dožil jsem se obojího očkování. ✕

Připraveno ve spolupráci s výzkumným centrem *Musica Rudolphina*.

Olomoucké Barokní Slavnosti

Z cest

Devátý ročník hudebních a divadelních slavností

9. 7. – 9. 9. 2021

Z cest po Kroměříži

Il Boemo ve světle svých současníků

Z cest po Španělsku

Antonín Rejcha: Gusman

Z cest nejen po Benátkách

Raně barokní experimentování

Z cest po Itálii

Antonio Vivaldi: Čtvero ročních dob

Z cest po Polsku

La Passione

Z cest po starém kontinentu

S cembalem až na konec světa

Z cest po Izraeli

Karl Ditters: David

Z cest po Hamburku

Z cest po Etiopii

Anton Zimmermann: Andromeda a Perseus

Z cest po Rakousku

Vzácná setkání

Z cest po Olomouci

Pocta Josephu Puschmannovi

Z cest od Vídně po Paříž

Koncert pro 50 prstů

Z cest po olomouckém biskupství

Missa Carolina

Z cest po Drážďanech